

*Дементьева Т. С.,
викладач кафедри корейської і японської філології
Київського національного лінгвістичного університету*

*Вознюк Г. А.,
доцент кафедри корейської і японської філології
Київського національного лінгвістичного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЗВІНКОГО М'ЯКОПІДНЕБІННОГО НОСОВОГО ПРИГОЛОСНОГО [ŋ] В СУЧАСНІЙ ЯПОНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу особливостей функціонування дзвінкого м'якопіднебінного носового приголосного [ŋ] у сучасній японській мові. Зокрема, було визначено, що питанню вивчення цього звуку приділяли увагу переважно японські та західні лінгвісти. Наведено та роз'яснено актуальну японську фонетичну термінологію, що використовується для опису зазначеної теми, а також короткі історичні відомості про основні теорії походження назалізованого приголосного ряду ㄱ та етапи унормування вживання цього звуку у японській мові на державному рівні, зокрема в телерадіомовленні. У статті розглянуто, проаналізовано та наведено приклади до основних правил функціонування назалізованого приголосного ряду ㄱ, які були прийняті на засіданні Комітету з питань термінології телерадіомовлення 11 квітня 1936-го року і лягли в основу орфоепічних словників національної телерадіокомпанії NHK у 1998-му та 2016-му роках. Було з'ясовано, що представлені правила є актуальними і дотепер, а також наведено розроблену нами класифікацію, що має на меті полегшення їх сприйняття та засвоєння. Також було з'ясовано, що протягом останніх десятиліть вимова ㄱ-приголосного помітно змінюється; у статті побіжно розглядається питання територіального поширення і поступового зникнення носового звуку у мовленні молодого покоління носіїв японської мови. Тим не менш, звук *бідакуон* досі активно вживається. У роботі також наведено практичні поради, якими послуговуються при навчанні вимові носового звуку такі професійні оратори, як диктори, актори озвучування тощо. Розроблено та подано приклади вправ на читання слів і виразів із зазначенням звуків *дакуон* та *бідакуон* для засвоєння правильної вимови носового дзвінкого приголосного студентами під час вивчення японської мови у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: японська мова, фонетика японської мови, дзвінкий м'якопіднебінний носовий приголосний [ŋ], *бідакуон*, назалізація.

Постановка проблеми. Наявність дзвінкого м'якопіднебінного носового приголосного [ŋ] – спільна риса, яка об'єднує японську з мовами південно-східної Азії, зокрема з південно-китайськими діалектами, тайською та малайською мовами [1, с. 7]. Спираючись на роботи відомого японського лінгвіста Кіндаїчі Харухіко, Йошіда Джюнкю зазначає, що звук [ŋ] вважається елементом нормативної вимови, оскільки поширений серед іншого і в токійському діалекті, з якого бере початок літературна японська мова, відома також як загальнонародна /

стандартна мова “кьобцүго” (共通語). Саме цей звук, а не дзвінкий м'якопіднебінний проривний [g], ймовірно має давнішу фонетичну традицію, а також сприймається носіями японської мови на слух як більш м'який і красивий, оскільки асоціюється з витонченою вимовою «освіченої людини, людини з культурно розвиненого регіону», тобто жителів столиці – Токіо [2, с. 1–2].

В українській мові дзвінкий м'якопіднебінний носовий [ŋ] відсутній (для його позначення ми використовуємо символ Міжнародного фонетичного алфавіту). Саме тому засвоєння навичок вимови цього звуку займає важливе місце у вивченні японської мови, зокрема фонетики японської мови у вищих навчальних закладах, та потребує практики у вигляді спеціально розроблених фонетичних вправ.

Таким чином, виникає необхідність актуалізації даних про місце дзвінкого м'якопіднебінного носового [ŋ] у сучасній фонетичній системі японської мови, зокрема особливостей його функціонування, правил вживання з метою його подальшого детального вивчення і практики під час викладання японської мови у вищих навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню вивчення японського [ŋ] приділяли увагу переважно японські та західні лінгвісти. Серед них: Кіндаїчі Харухіко, Іноуе Фуміо, Хібія Джюнкю, Кубодзоно Харуо, Шін'їчі Танака, Тімоті Венс, Кікуо Маєкава, Сайто Йошію, Одзакі Йошіміцу та багато інших. Новітні масштабні дослідження стану використання алофонів /g/ проводилися лінгвістами дослідницького центру японської телерадіокомпанії NHK при останній редакції японського орфоепічного словника 「NHK日本語発音アクセント新辞典」, 2016.

В Україні ж сфера фонетики японської мови, зокрема особливостей вимови дзвінкого м'якопіднебінного носового приголосного [ŋ] є малодослідженою, що підвищує актуальність наукової роботи з цього питання. Питання алофонів фонемі /g/ побіжно згадувалось українськими дослідниками, зокрема згадки про звук [ŋ] можемо зустріти у працях Комарницької Т. і Комісарова К. (“Сучасна японська літературна мова” Т. 1, 2012), а також Коваленка О. (“Система японсько-української практичної транскрипції. Фонетичний аналіз”, 2012).

Мета дослідження полягає в аналізі особливостей функціонування дзвінкого м'якопіднебінного носового приголосного [ŋ] в сучасній японській мові, виокремленні основних правил його вживання та розробці прикладів вправ для засвоєння цього звуку на практиці.

Виклад основного матеріалу. Звертаючись до японської термінології, бачимо, що приголосний звук ряду ㄱ є дзвінким (濁音 – “дакуон”, дослівно *озвучений / нечистий звук*), але в деяких випадках він стає так званим носовим дзвінким приголосним (鼻濁音 – “бідакуон”, дослівно *носовий озвучений / нечистий звук*) [3]. Шіода Такехіро і Хігаші Мінако зауважують, що, простіше кажучи, звук *бідакуон* – це трохи назалізований приголосний ряду ㄱ [4, с. 60]. Також до слова 「鼻濁音」 (носовий дзвінкий приголосний) можна зустріти синоніми 「ㄱ行鼻音」 (“га-гьō біон”, *носовий звук ряду ㄱ*) і 「ㄱ行鼻濁音」 (“га-гьō бідакуон”, *носовий дзвінкий звук ряду ㄱ*), а у старих матеріалах його називали 「ㄱ行半濁音」 (“га-гьō хандакуон”, *напівдзвінкий звук ряду ㄱ*), проте усі ці терміни позначають один звук – [ŋ] (прим. авт: тут і надалі ми використовуємо терміни “звук *бідакуон*”, “носовий дзвінкий приголосний”, “приголосний ряду ㄱ”, “ㄱ-приголосний” або їх варіації). У Міжнародному фонетичному алфавіті (ІРА) встановлено, що в японській мові дзвінкий м’якопіднебінний носовий [ŋ] є одним з двох алофонів фонемі /g/ (інваріантом фонемі є дзвінкий м’якопіднебінний проривний [g]) [5, с. 118].

Одна зі складностей розпізнавання і, як наслідок, використання звуку [ŋ] полягає в тому, що він не має власного символу: з усієї вибірки кани для фіксації на письмі цей звук реалізується у морах ряду ㄱ (が、ぎ、ぐ、げ、ご) які базово транскрибуються як [ga], [gi], [gu], [ge], [go]. Для відображення звучання назалізованого приголосного ([ŋa], [ŋi], [ŋu], [ŋe], [ŋo], а також [ŋa̠], [ŋu̠], [ŋo̠]) лише у спеціальній науковій літературі допускається використання діакритичного знаку *хандакутен* у поєднанні з морами ряду ㄱ (か°、き°、く°、け°、こ°、き° や、き° ゆ、き° よ) [3; 4, с. 60; 6]. Також існують протилежні думки з приводу того, чи визнавати носовий приголосний ряду ㄱ окремою фонемою. Акінага Кадзуе [7, с. 16] резюмує, що такі лінгвісти як Хатторі Шіро, Арісака Хідейо, Кіндаїчі Харухіко та Номото Муцумі (і Акінага з ними погоджується) визнають /g/ і /ŋ/ окремими фонемами, але на думку Камаї Такаші, Хамади Ацуші і Шібата Мінору ці два звуки зводяться до однієї фонемі /g/.

Крім того, на базі як сучасних діалектів, так і християнських джерел кінця періоду Муромачі (1336–1573), існує дискусія щодо того, який із цих звуків є більш традиційним. Цитуючи Іноуе Фуміо (1971), Лоуренс Лабрюн наводить теорію, згідно з якою м’якопіднебінний носовий [ŋ] з’явився в японській мові порівняно недавно, ймовірно, приблизно у XVIII столітті. Зазвичай вважається, що це результат фонематичного відщеплення приголосного /g/, яке поширилося з центральної Японії (включаючи райони Токіо та Кіото) до віддалених регіонів. Також вчений посилається на аналіз, проведений Хібією Джюно (1999), згідно з яким носії діалекту Токіо-Яманоте використовували [ŋ] всередині слів принаймні до кінця XIX століття, і тому його занепад мав початися на початку XX ст., після чого прогнозується повне зникнення [ŋ] в мовленні сучасного молодого покоління [8]. З іншого боку, цитуючи Кіндаїчі, Акінага зауважує: існує теорія, що у давнину звук [g] використовувався на всіх територіях Японії, але в залежності від регіону мали місце трансформації [g] в [ŋg] і [g] в [ŋ], що призвело до того, що ми можемо чути зараз; проте більш імовірно те, що у давнину на всіх територіях Японії використовувався звук [ŋg], але в деяких регіонах передня назалізація зникла, утворивши звук [g], а в деяких – передня назалізація вплинула на приголосний сильніше, утворивши звук [ŋ], який

ми можемо чути зараз [7, с. 16–17]. Однак, незалежно від того, який звук є більш традиційним, якщо у сучасних великих містах звуки [g] і [ŋ] диференціюються, то людська психологія полягає в тому, щоб сприймати їх як стандартні [7, с. 17].

На 42-му засіданні п’ятої Ради з питань японської мови 22-го березня 1961 року були представлені звіти щодо варіацій у словоформах, зокрема варіацій вимови. Серед них Звіт 8 стосувався звуку *бідакуон*:

“「ウサギ」 і 「ウサキ°」 (“usagi” – *кролик*) – це питання про те, чи необхідна назалізація приголосного ряду ㄱ у непочаткових позиціях у слові. [...] Згідно з дослідженням Національного науково-дослідного інституту (55–79%) респондентів обрали форму 「ウサギ」 без назалізації, причому 46% пояснили це милозвучністю слова, 32% – легкістю вимови, 24% – загальнонародністю, і 11% – широтою сфери використання, власним вибором кожного тощо. Щодо назалізованої форми 「ウサキ°」, то вона також широко використовується, але лише на о. Кюсю обидва варіанти вимови використовуються в з однаковою частотою.

Національна телерадіокомпанія NHK від початку використовувала назалізований приголосний ряду ㄱ у своєму мовленні. Згідно з даними “Дослідження сучасного стану телерадіомовлення”, назалізований звук ряду ㄱ використовується в Токіо ще з часів періоду Едо (1603–1868). Крім того на національному рівні його використовували на більшій частині о. Хонсю (регіони Тохоку, Канто, Чюбу, Кінкі, за виключенням префектур Чіба і Гумма), а також у префектурі Токусіма. Зважаючи на це, використання назалізованого ㄱ-приголосного у телерадіомовленні не видається необґрунтованим.

До війни (прим. авт.: Друга світова війна) використання звуку *бідакуон* було правилом навіть у молодшій школі. Однак, слід зазначити, що вже тоді серед молодших вікових груп з’явилася тенденція не користуватися цим звуком. Наразі використання назалізованого ㄱ-приголосного вважається більш стандартним, але схоже, що це питання залишиться актуальним і в майбутньому” [6].

У десятій статті про суттєвий перегляд Нового японського орфоепічного словника NHK (2016), присвяченій місцю та сучасному стану носового дзвінкого приголосного, Шіода Такехіро і Хігаші Мінако зазначають, що 11 квітня 1936 року на засіданні Комітету з питань термінології телерадіомовлення було проведено обговорення щодо правильного вживання носового дзвінкого приголосного в японській мові. На розгляд було представлено матеріали: “Правила вимови носового дзвінкого приголосного ряду ㄱ” (「ㄱ行半濁音の発音法則」) і “Правила вимови “G” в іноземних словах” (「外国語の“G”の発音法則」). У своїй роботі Шіода і Хігаші майже дослівно наводять текст першого з них, який містить вісімнадцять правил, та зауважують, що, як не дивно, правила вживання звуку *бідакуон* у стандартній японській мові 1936 року майже повністю відповідають сучасним нормам [4, с. 61–63].

Вимова слів за цими правилами була відображена у виданні орфоепічного словника NHK 1998 року, а потім перенесена і у видання 2016 року за деякими винятками. Шіода і Хігаші, цитуючи Оту Макіє і Адзуму Мінако (2016), пишуть, що редакція розглянула питання щодо 60 слів, які у виданні 1998 року мали два варіанти вимови, з назалізацією приголосного ряду ㄱ і без неї (напр., 生年月日 (せいねんがっぴ°/せいねんか° っぴ°), *дата народження*; прим. авт.: у виданні 1998 року наведено

обидва читання, першим поданий варіант без назалізації, а у виданні 2016 року також наведено обидва читання, але першим поданий варіант з назалізацією), і в результаті протилежних думок, отриманих від зовнішніх членів комітету, було прийняте рішення про проведення у 2014 році опитування серед досвідчених дикторів з переліком запитань щодо того, чи підходять певні варіанти вимови для використання в телерадіомовленні. На порядку денному було запропоновано оцінити 141 слово, включно із запозиченнями та складними словами, які ймовірно могли мати варіації у вимові. Серед інших результатів опитування було визначено, що слово, в якому відсоток використання звуку *бідакуон* був найбільшим, – 「雨傘」(あまかさ), *парасолька*; наступне за ним слово – 「上着」(うわき), *верхній одяг*. З іншого боку, слово з найбільшим відсотком використання звуку *дакуон* – 「アートギャラリー」, *художня галерея*. Крім того, були слова, де відсотки використання звуків *дакуон* чи *бідакуон* були однакові, – 「イギリス」(イギリス/イギリス), *Англія*; 「[町・村] 議会」([ちょう・そん] ぎかい/キ かい), *міські / сільські збори* [4, с. 64-65].

Нижче ми наведемо ці правила та зауваження щодо реалізації алофону [ŋ] у вигляді запропонованої нами класифікації, що базується на даних зі списку 「ガ行半濁音の発音法則」, а також інформації з орфоепічних словників NHK 1998 і 2016 року [4, с. 61-62, 67-69; 9, с. 228-230; 10].

Вимова приголосного звуку ряду ガ

1. Прості слова

1.1. На початку слова приголосний ряду *ガ*, як правило, вимовляється як [g]: 学校(がっこう), *школа*; 銀行(ぎんこう), *банк*; 軍艦(ぐんかん), *військовий корабель*; 月曜日(げつようび), *понеділок*; ご主人(ごしゅじん), *чоловік*.

Також *ガ*-приголосний вимовляється як [g] “на початку” слова після префікса 「御」: お元気(おげんき), *бадьорість*; お義理(おぎり), *обов’язок*; お具合(おぐあい), *стан*; ご学友(ごがくゆう), *шкільний друг*; ご議論(ごぎろん), *дискусія*.

1.2. В середині або в кінці слова приголосний ряду *ガ*, як правило, вимовляється як [ŋ]: 小学校(しょうがっこう), *молодша школа*; 鍵(かぎ), *ключ*; すぐ(すぐ), *скоро*; お土産(おみやげ), *сувенір*; リンゴ(りんご), *яблуко*.

1.3. Граматична частка 「が」 ісполучник 「が」 (але) вимовляються як [ŋa]: 私が~(わたしが), *я...; ありますか* ~, ... *є, але ...*

Сполучна частка 「ヶ」 ([ka], [ga]), у випадку, коли вона одзвінчена, вимовляється як [ŋa]: 茅ヶ崎市(ちかぎさき), *місто Чігасакі*; 青木ヶ原(あおきがはら), *ліс Аокітахара*.

Крім того, *ガ*-приголосний у сполучнику 「が」 і таких словах як 「ぐらい」, 「ごとし」, 「ごとく」 назалізується навіть в позиції на початку слова / речення: そうだ。か。~, ... *так. Але...; くらい*, *приблизно*; ごとし/ごとく, *немов*.

1.4. 「ご」 в 「ございます」 завжди вимовляється як [go]: ありますか。とう ございます, *дуже дякую*; ここに ございます, *ось тут є*.

2. Числівник 「五」 (п’ять)

2.1. Числівник 「五」, як правило, завжди вимовляється як [go]: 五万五千五百五十五円(ごまん・ごせん・ごひゃく・ごじゅう・ごえん), *55 555 єн*; 二十五年(にじゅう・ごねん), *двадцять п’ять років*; 富士五湖(ふじごこ), *п’ять озер гори Фуджі*.

Однак, п’ять у приблизному числі 「四五」(чотири-п’ять) вимовляється як [ŋo]: 四五歳(しご・さい), *чотири-п’ять років*; 四五日(しご・にち), *чотири-п’ять днів*.

2.2. Числівник 「五」, який втратив числове значення в іменниках (включаючи власні назви), вимовляється за правилами 1.1. і 1.2.: 十五夜(じゅうご・や), *повня*; 七五三(しちご・さん), *свято Шічі-Го-Сан*; 七五調(しちご・ちょう), *розмір японського вірша у 5-7-5 мор*; 五郎(ごろう), [пан] *Горо*; 菊五郎(きくご・ろう), [пані] *Кікугоро*; 源五郎鮒(げんご・ろうぶな), *японський карась*.

2.3. Числівники, які вживаються як прислівники, вимовляються наступним чином: 三々五々(さんさん・ごご), *по два-три, маленькою групою*.

Схожим принципом керується вимова п’яти у таблиці множення:

- 一五・五(いんご・がご), $1 * 5 = 5$;
- 二五・十(にご・じゅう), $2 * 5 = 10$;
- 三五・十五(さんご・じゅうご), $3 * 5 = 15$;
- 四五・二十(しご・にじゅう), $4 * 5 = 20$;
- 五五・二十五(ごご・にじゅうご), $5 * 5 = 25$;
- 六五・三十(ろくご・さんじゅう), $6 * 5 = 30$;
- 七五・三十五(しちご・さんじゅうご), $7 * 5 = 35$;
- 八五・四十(はちご・しじゅう), $8 * 5 = 40$;
- 九五・四十五(くご・しじゅうご), $9 * 5 = 45$.

3. Ономапея

3.1. У міметичних словах, які складаються з чотирьох (або шести) мор, навіть всередині слова *ガ*-приголосний вимовляється як [g]: がんがん, *пульсація, розколювання* [напр., як *головний біль*]; ぎしぎし, *скрип*; ぐんぐん, *швидко, енергійно* [напр., *розвиватись*]; げらげら, *реготання*; ごろごろ, *гуркіт* [напр., *грому*]; がんがらん, *дзвін, брязкіт*.

Те саме стосується міметичних слів і епітетів китайського походження: 轟々(ごうごう), *гуркіт, рев*; 皚々(がいがい), *сяяти* [про сніг]; 侃々諤々(かんかん・がくがく), *відвертий, запеклий*.

3.2. Деякі епітети китайського походження мали два варіанта вимови, але за стандарт було взято назалізований варіант: 岷々たる(ががたる), *крутий, стрімкий* [скеля]; 巍々として(ぎぎとして), *високо* [підійматись].

4. Складні слова

4.1. Приголосний ряду *カ*, який піддається одзвінченню *рендаку*, як правило, вимовляється як [ŋ]: 春霞(はる・かすみ), *весняний туман*; 横書き(よこ・かき), *горизонтальне письмо*; 株式会社(かぶしきかいしゃ), *акціонерна компанія*; 本決まり(ほん・きまり), *остаточне рішення*; 乳母車(うば・くるま), *дитячий візок*; 買い薬(かい・くすり), *безрецептурний препарат*; 雪国(ゆき・くに), *снігова країна*; 雪景色(ゆき・けしき), *сніговий пейзаж*; 泣き声(なき・こえ), *плач*; 生米(なま・こめ), *сирий рис*.

4.2. В інших випадках, якщо в складному слові є психологічна пауза між елементами (усвідомлення кордону між словами), то навіть всередині слова звук вимовляється як [g]: 音楽学校(おんか・くがっこう), *музична школа*; 豊唾学校(ろうあ・がっこう), *школа людей з порушеннями слуху*; 朝ご飯(あさ・ごはん), *сніданок*; 曇りガラス(くもり・ガラス), *матове скло*; 世界銀行(せかい・ぎんこう), *світовий банк*; 表玄関(おもて・げんかん), *парадний вхід*; 裏玄関(うら・げんかん), *задній вхід*; 黒胡麻(くろ・ごま), *чорний кунжут*; 耳学問(みみ・がくもん), *знання з чуток / навчання на слух*.

Однак, іноді в японських ефірах можна почути приклади надмірного використання носового звуку. Вимова *ガ*-приголосного як *бідакуон* у таких словах, як 生ゴミ(なま・ごみ),

органічні відходи; マシンガン, кулемет, є надмірною назалізацією, але 79% та 42% опитаних дикторів відповідно підтримали такий варіант вимови. Слово 「生ごみ」 є словом *ваго*, часто вживаним і також в ньому слабо усвідомлюється психологічна пауза між елементами, хоча навіть в іноземних словах із чіткими кордонами, таких як 窓ガラス (まど・ガラス), віконне скло; ワイングラス, келих для вина, 45% і 36% дикторів відповідно підтримали використання носового звуку. Популярність вживання звуку *бідакуон* зростає в міру ознайомленості зі словом, навіть у запозиченнях. Відповідно, якщо слова є часто вживаними і в них майже не усвідомлюється кордон між елементами, ガ-приголосний на початку другого елемента в таких словах часто назалізується.

Загалом можна підсумувати: що сильніший психологічний зв'язок між елементами, то більша буде вірогідність назалізації приголосного на початку другого елемента. Багато складних слів мають варіації у вимові. Наприклад, у деяких словах приголосний має вимовлятися як [g], але також може назалізуватися: 教育学部 (きょういがかくぶ/きょういがかくぶ), педагогічний факультет; 教養学部 (きょうようがかくぶ/きょうようがかくぶ), загальноосвітній факультет; 政経学部 (せいけいがかくぶ/せいけいがかくぶ), політично-економічний факультет.

Або навпаки, в деяких словах приголосний має вимовлятися як [ŋ], але також може втратити назалізацію: 素人芸 (しろうとげい/しろうとげい), аматорство; 寝莫塵 (ねごさ/ねごさ), килимок для сну; 都議会 (ときかい/ときかい), Токійська столична рада.

Враховуючи правила 4.1. і 4.2, наявність звуку *бідакуон* там, де він не передбачений, іноді може змусити сприйняти слово хибно:

白胡麻 (しろ・ごま), білий кунжут; але 「しろ・ごま」 може бути сприйняте як 「白駒」, біла фігура [у шахах] (*рендаку* початку другого елемента).

桃グミ (もも・グミ), желейна цукерка зі смаком персика (другий елемент є запозиченням, йому важче назалізуватися); але 「もも・ぐみ」 може бути сприйняте як 「桃組」, команда “персиків” [напр., на змаганнях] (*рендаку* початку другого елемента, а також другий елемент є суфіксом).

曇りガラス (くもり・ガラス), матове скло (другий елемент є запозиченням, йому важче назалізуватися); але 「くもり・がらす」 може бути сприйняте як 「曇り鳥」, *хмари* + *ворон* (*рендаку* початку другого елемента).

4.3. Складні слова, що мають таку структуру, як у наступних прикладах, мають два варіанти вимови. Другий варіант здається більш правильним з семантичної точки зору, але вимова як у першому варіанті визнається більш природною: 外国語学校 (がいこく・ごかこう/がいこくご・がっこう), школа іноземних мов (взято за стандарт варіант 1); 交響楽団 (こうきょう・がくだん/こうきょうか・くだん), симфонічний оркестр (взято за стандарт варіант 1); 衆議院 (しゅうぎいん/しゅうぎいん), Палата представників Японії (взято за стандарт варіант 2).

4.4. У складних словах з префіксами 「非」, 「不」 тощо можливі два варіанти вимови: 非合法 (ひごうほう/ひごうほう), нелегальний; 不合格 (ふごうかく/ふごうかく), відхилення, дискваліфікація; 不合理 (ふごうり/ふごうり), ірраціональний.

4.5. У складних словах із суфіксами (в тому числі лічильними) приголосний ряду *га* вимовляється як [ŋ]: あなた方

(あなた・かた), ви; 隅田川 (すみだ・かわ), річка Суміда; 平板型 (へいばん・かた), монотонний тип [наголосу]; 一語 (いち・ご), одне слово; 合 (いち・ごう), одна десята шляху [від підніжжя до вершини гори]; 五月 (ご・かづ), травень.

Однак лічильні суфікси іноземного походження є винятками: いちギガ, один гігабайт; いちグラム, один грам.

5. Слова *гайрайто*

5.1. Давно запозичені слова, які повністю асимілювалися з японською мовою і звичні у повсякденному житті, вимовляються за правилами 1.1. і 1.2. Сюди ж відносяться запозичення, які мають назалізацію приголосного в оригіналі: イキ°リス, Англія; ペンキ°ン, пінгвін; キンク°, король (king); フィッシング°, риболовля (fishing); クッキング°, кулінарія (cooking); シンカー°, співак (singer).

Останнім часом зросла кількість запозичень, що прийшли з інших мов крім англійської, і буває важко визначити, чи є оригінальна вимова приголосного носовою, саме тому у Новому орфографічному словнику такі слова зафіксовані як назалізовані, але вірогідно в майбутньому доведеться переглянути цей стандарт.

5.2. В інших словах *гайрайто* у переважній більшості випадків *га*-приголосний вимовляється як [g]: アレルギー, алергія; ラグビー, регбі; ハンバーガー, гамбургер; フィンガー, палець; 消しゴム (けしゴム), гумка.

З вищевведених правил стає зрозуміло, що алофон [ŋ] загалом проявляється в середині або в кінці синтагм (в окремих словах чи при поєднанні з граматичною часткою / сполучником), а інваріант [g] можемо чути загалом на початку слів, у словах *гайрайто* і в ономапопеїчних “повторах”. Числівник “п’ять” звучить дзвінко лише коли зберігає своє числове значення, але коли втрачає – підпадає під принцип вимови *га*-приголосного в середині / кінці синтагм. А також, що стосується складних слів, важливу роль грає те, чи є початок другого елемента одзвінченим (явище *рендаку*) і чи усвідомлюється кордон між елементами – саме психологічна сполучуваність елементів і ступінь ознайомленості зі словом часто впливають на наявність чи відсутність назалізації.

Окрім завдання розібратись у принципах функціонування носового дзвінкого приголосного в японській мові, на нашу думку, є викликом також навчання правильній вимові, оскільки, як вже зазначалось, в українській мові дзвінкого м’якопіднебінного носового [ŋ] не існує. Але, враховуючи останні тенденції щодо поступового зникнення цього звуку, навчання вимови [ŋ] іноді є викликом і для носіїв японської мови. У такому випадку, на нашу думку, найбільш доцільним буде спиратися на досвід японських компаній, які займаються підготовкою професійних ораторів: дикторів, ведучих, акторів озвучування, операторів кол-центрів тощо. Так, автори статей на японському сайті для допомоги людям, які вирішили стати *сейю* (акторами озвучування) 「声優になろう」 [11] і сайті японської вокальної школи 「Shining Vocal School」 [12] зазначають, що при навчанні вимові носового звуку замість того, щоб чітко вимовляти 「が」, потрібно додати перед ним 「ん」 і, таким чином, для тренування утвориться п’ять звукосполучень: 「んが」 「んき」 「んぐ」 「んけ」 「んご」. Звук *бідакуон* є проміжним між [N] і [g], тому автори радять починати вимову 「か°」 з наспівування 「ん——」 із закритим ротом. Найголовніше – навчитися вимовляти ці два звуки так, щоб вони злилися в один і між ними не було помітно межі. Для цього під

час вимови звукосполучень варто поступово скорочувати час вимови 「んー」, поки 「んが」 остаточно не перетвориться на 「か°」.

Також один з найпростіших способів “відчутти” різницю між звуками *дакуон* і *бідакуон* – затиснути носа при вимові таких слів, як, наприклад, 「がっこう」 і 「おんがく」. Дзвінкий проривний [ga] звучить вільно, тоді як вимовляти [ŋa] стає незручно, оскільки при артикуляції повітря має виходити через ніс.

Крім того, важливим є застосування звуку на практиці в різних фонетичних оточеннях. Спеціальними фонетичними вправами для відпрацювання вимови японського носового дзвінкого приголосного можуть виступати вправи на читання слів і виразів, в яких позначена наявність звуків *дакуон* чи *бідакуон*. Для прикладу ми взяли за основу український Граматичний коментар до першого підручника 「みんなの日本語」 [13], який широко використовується для навчання японської мови на початковому рівні у вищих навчальних закладах, і з блоків “Нові слова і вирази” перших п’ятнадцяти уроків виокремили слова, в яких присутні мори ряду *が*. Частину слів залишили списком (25 слів), а частину об’єднали у словосполучення чи речення (14 виразів). Відповідно до правил вимови *が*-приголосного, наведених вище, у словах, в яких наявний звук *бідакуон*, у морах ряду *が* ми замінили діакритичний символ *дакутен* на символ *хандакутен*.

На основі такої добірки можливо розробити декілька варіантів вправ: читання слів чи виразів з підказками для засвоєння вимови; читання слів чи виразів без підказок для закріплення вивченого; визначення причини наявності чи відсутності назалізації *が*-приголосного у кожному слові відповідно до правил тощо.

Вправа 1 (*дакуон*):

ごぜん (午前)、ごはん (ご飯)、カタログ、ごかく (ご家族)、けしゴム (消しゴム)、ばんごはん (晩ご飯)、がいこく (外国)、アップルぎんこう (アップル銀行)、ごめんなさい

Вправа 2 (*бідакуон*):

ひらか°な (平仮名)、ちか°います (違います)、てか°み (手紙)、はか°き (葉書)、えいか° (映画)、なんか°つ (何月)、おんか°く (音楽)、にき°やかな (賑やかな)、かいき°しつ (会議室)、およき°ます (泳ぎます)、いそき°ます (急ぎます)、まっすく°、らいけ°つ (来月)、たまこ° (卵)、ばんこ°う (番号)、おしこ°と (お仕事)

Вправа 3 (*змішане читання*):

- 1) お願いします。(おねか° います。)
- 2) 中国とイギリス (ちゅうこ°くとイキ°リス)
- 3) お元気ですか。(おげんきですか。)
- 4) お腹が空きました。(おなかか° すきました。)
- 5) 次の昼ご飯 (つき°のひるごはん)
- 6) ありがとうございます。(ありか°とう ございました。)
- 7) シンガポールはいかがですか。(シンガポールは いかか°ですか。)
- 8) 元気な人が多い。(げんきなひとか° おおい。)
- 9) 一ヶ月ぐらい (いっかげ°つく°らい)
- 10) 大学の学生は忙しい。(だいか°くの がくせいはいそか°しい。)
- 11) 失礼ですが、何階ですか。(しつれいですか°、なんか°いですか。)

12) 午後鍵をあげます。(ごこ° かき°を あげ°ます。)

13) 日本語と英語は凄いですね。(にほんこ°と えいこ°は すこ°いですね。)

14) 信号を右へ曲がってください。(しんこ°うを みき°へ まか°ってください。)

Висновки з дослідження й перспективи подальших пошу-ків. Під час розробки вищенаведеної класифікації правил функціонування носового приголосного [ŋ] у сучасній японській мові, ми дійшли висновку, що чергування [g] і [ŋ] є досить передбачуваним у більшості випадків, тим не менш ситуацію можуть ускладнювати винятки, а також варіації через індивідуальні особливості вимови і вподобання мовців, саме тому актуальну вимову особливо складних слів варто перевіряти у орфоепічних словниках.

Засвоєння наведених нами правил вживання носового приголосного [ŋ] є важливим елементом поглибленого вивчення фонетики японської мови як японцями, так і неносіями японської мови, зокрема у вищих навчальних закладах, якщо на меті стоїть постановка правильної вимови від початку навчання. Запропоновані нами вправи в комплексі з аудіоматеріалами з теми покликані допомогти в практикуванні вимови цього не характерного для української мови звуку та уникненні можливих помилок у вимові в подальшому.

Питання носового звуку ряду *が* є актуальною темою для дослідження, оскільки до цього часу йому не приділялася увага у вітчизняній японістиці. Водночас воно ускладнюється особливостями поширення у різноманітті японських діалектів та прогнозами японських вчених щодо повного зникнення звуку *бідакуон* у майбутньому, що становить значний інтерес для подальших наукових розвідок.

Однак, на нашу думку, вивчення японської мови у світі стає все більш популярним, тому носовий дзвінкий приголосний теоретично ніколи не зникне з ужитку, оскільки багато людей, як японців, так і іноземців, цікавляться такими лінгвістичними деталями і намагаються їх використовувати. Крім того велика кількість носіїв японської мови і досі вважають носовий звук ознакою милозвучної і красивої вимови та намагаються зберігати його.

Література:

1. Kindaichi Haruhiko. The Japanese Language / trans. from Japanese by Umeyo Hirano. Rutland: Tuttle Publishing, 2010. 234 p.
2. 吉田 潤子. 日本語教育現場におけるガ行鼻濁音について. 國學院雑誌. 2014. Vol. 115, № 6. P. 1–23.
3. 柴田 実. 鼻濁音は消えるのか. *NHK* 放送文化研究所. URL: <https://www.nhk.or.jp/bunken/summary/kotoba/uraomote/002.html> (дата звернення: 24.09.2023)
4. 塩田 雄大, 東 美奈子. NHKアクセント辞典 “新辞典”への大改訂(10)鼻濁音の位置づけと現況: 「もも組(ぐみ)」と「ももグミ」(NHK放送文化研究所 編). 放送研究と調査. 2017. Vol. 67, № 4. P. 60–72.
5. Okada Hideo. Japanese. *Handbook of the International Phonetic Association: A Guide to the Use of the International Phonetic Alphabet* / ed. by International Phonetic Association. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. P. 117–119.
6. 語形の「ゆれ」の問題 発音の「ゆれ」について (報告) 3. 文化庁. URL: https://www.bunka.go.jp/kokugo_nihongo/sisaku/joho/joho/kakuki/05/bukai02/09.html (дата звернення: 25.09.2023).
7. 秋永 一枝. (1969). 日本語の音節 (拍) は幾つか. 講座日本語教育. 1969. Vol. 5. P. 11–21.
8. Labrune Laurence. The phonology of Japanese: rev. and updated ed. Oxford: Oxford University Press, 2012. 320 p.

9. NHK日本語発音アクセント辞典 / ed. by NHK放送文化研究所. 東京: NHK出版, 1998. 231 p.
10. NHK日本語発音アクセント新辞典 / ed. by NHK放送文化研究所. 東京: NHK出版, 2016. 1764 p.
11. 鼻濁音とは？濁音との違いやコツをつかむ練習方法. 声優になろう. URL: <https://www.venusinfurbroadway.com/bidakuon/> (дата звернення: 26.09.2023).
12. だく音 びだく音. *Shining Vocal School*. URL: <https://vocal-shiningmusic.jp/voicetraining/vo121211.htm> (дата звернення: 26.09.2023).
13. Мінна по Nihongo (Японська для всіх), початковий рівень I: Переклад і граматичний коментар українською мовою / ред.: Х. Егава та ін. ; пер. з японської А. Букрієнко та ін. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. 212 с.

Dementieva T., Vozniuk H. The features of the voiced velar nasal consonant [ŋ] functioning in modern Japanese

Summary. The article is devoted to the analysis of the functional peculiarities of the voiced velar consonant [ŋ] in modern Japanese. In particular, it has been determined that the issue of studying this sound has been paid attention to mainly by Japanese and Western linguists. The actual Japanese phonetic terminology that is used to describe this topic is presented and explained, as well as brief historical information about the main origin theories of the nasalized

consonants of the G-line and the stages of normalization of nasalized sounds usage in Japanese at the state level, in particular in television and radio broadcasting. In the article we examine, analyse and provide examples of the basic rules for the functioning of nasalized consonants of the G-line, which were adopted at a meeting of the Broadcasting Terminology Committee on 11 April 1936 and formed the basis of the orthoepic dictionaries of the national broadcaster NHK in 1998 and 2016. It has been found that the rules presented there are still relevant nowadays, and we also provide a developed classification to facilitate their perception and study. It has also been found that the use of Japanese consonants of the G-line has been changing significantly in recent decades; the article briefly discusses the issue of the territorial spread and gradual disappearance of nasal sounds in the speech of the younger generation of Japanese speakers. Nevertheless, Japanese nasal voiced consonants are still actively used. The article also provides practical tips that professional speakers such as announcers, voice actors, etc. use when learning to pronounce nasal sounds. The examples of exercises on reading words and phrases with *dakuon* and *bidakuon* sounds for mastering the correct pronunciation of Japanese nasal voiced consonants by students in higher education are developed and presented.

Key words: Japanese language, Japanese phonetics, voiced velar nasal consonant [ŋ], *bidakuon*, nasalisation.